

da ne bo imela vsaka stranka zgolj svoje delne usmeritve. Čas je dozorel za jasne in javne preference, ne samo ekonomske. Dolgoročno stabilno sodelovanje zahteva tudi relativno nizko kulturno distanco. Razpravljalci so se zavzeli za tesno sodelovanje z državami, ki v resnici predstavljajo večdimenzionalno preferenco (od ekonomskih prednosti do kulturne konvergence) in imajo moderen in učinkovit sistem. Ekonomska določila prav gotovo niso konec koncev edini kriteriji vseh preferenc, kot pravi profesor Rus.

FRANCE KRIZANIČ*

Izziv slovenski gospodarski krizi

(o knjigi Veljka Rusa Med antikomunizmom in postsocializmom)

Odkar se po obeh »naftnih šokih« v sedemdesetih letih gospodarske rasti ne da več enostavno spodbujati s pospeševanjem povpraševanja (s povečevanjem količine denarja v obtoku), produktivnosti pa z ekonomijo obsega (povečevanjem dejavnosti, zaradi katerega se zmanjšajo stroški na enoto produkta) so v razvitih in nekaterih novo industrializiranih državah omogočili nadaljevanje gospodarske rasti s spletom omejevalne monetarne, ekspanzivne fiskalne ter aktivne zunanjetrgovinske in znanstveno-tehnološke politike. Te ukrepe so povezali z deregulacijo oziroma privatizacijo, s katerima so povečali samostojnost podjetij in njihovo gospodarsko pobudo. Na ta način so spremenili dotedanjo povezanost med povečevanjem produktivnosti in delitvijo učinkov tega povečanja med plače in profite, porabo in investicije. Vse te spremembe so privedle do gospodarske rasti, ki je temeljila na prilagodljivih tehnologijah, t. j. hitrem uvajanju novih izdelkov in učinkovitejše produkcije. Stagflacijsko krizo, s katero se je končal prejšnji način regulacije gospodarske rasti, je odpravila nova tehno-ekonomska paradigma, temelječa na informacijsko intenzivni produkciji, integralnem marketingu, decentralizaciji odločanja, znanju in pobudi zaposlenih.

S problemi uvajanja sodobne tehno-ekonomske paradigme na Slovenskem se v svoji najnovejši knjigi Med antikomunizmom in postsocializmom ukvarja profesor Veljko Rus. Te probleme opazuje in analizira s štirih različnih dimenzij: po metodi oziroma načinu uvajanja nove tehno-ekonomske paradigme na Slovenskem, po odnosu do lastninjenja in soupravljanja, po odnosu do socialne politike ter po odnosu do izobraževanja.

Veljko Rus pravi, da je vzrok dolgoletne krize na Slovenskem »nemožnost reintegracije dela in lastnine na višji ravni«, kar je usoden civilizacijski problem. »Brez individualne lastnine proizvajalnih sredstev niso mogoči liberalni odnosi med delavci, profesionalci ali pa menedžerji. Kolektivno lastništvo je vir socialne metafizike; z njim so proudhonizmu spodrezane vitalne korenine individualizma... Liberalizem je zavarovan pred degeneracijo v anarhizem tedaj in samo tedaj, če obstaja institut individualne lastnine, ki omogoča avtomatsko odgovornost posameznika za kapital oziroma za proizvodna sredstva... Anarhije, ki izvira

* mag. France Krizanič, raziskovalec, Ekonomski inštitut Pravne fakultete

iz ukinjanja individualne lastnine, ne more zadušiti noben sistem družbene kontrole, ampak jo lahko le omeji. Omeji jo lahko le tako, da blokira individualno pobudo z oblikovanjem izjemno zapletenega institucionalnega sistema.« Pri spremembi oziroma zamenjavi takšnega sistema z novim (primernim sodobni tehnokonomske paradigmi) se po Veljku Rusu odpira »problem prave mere«. Avtor predlaga »refolucijo« kot vmesno pot med prenovo stare družbe in skokom v prazno. Refolucija, po Veljku Rusu, pomeni skrbno tehtanje tega, kar lahko ohranimo in moramo ohraniti, in tega, česar ne smemo in ne moremo zadržati. Pri tem se »silovito intenzivira zgodovinska odgovornost vseh sodobnih akterjev do prihodnjih generacij«.

V zvezi z lastninjenjem Veljko Rus primerja različne privatizacije po svetu in različne konkurenčne koncepte lastninske preobrazbe družbenih podjetij na Slovenskem. Pri tem daje prednost Mencingerjevi slovenski varianti ameriških »delavskih« delnic (ESOP). Pravi, da Mencinger, Korže in Simoneti do te ideje niso prišli naključno, pač pa z analizo zablod, ki so se med tem vrstile v vzhodnoevropskih državah. Za takšno zablodo šteje profesor Veljko Rus tudi Umkov zakon o privatizaciji (»... razpršitev narodnega bogastva na državljanske delnice samo uzakonja neodgovornost družbene lastnine... S tem ko je postal glavni cilj privatizaciji vpliv zunanjih lastnikov, je postalo očitno, da je prišlo tudi do prve zares usodne operacionalizacije Demosovega (bolje Pučnikovega in Peterletovega) antikomunizma; ta se kaže v protidelavski in protimenedžerski politiki privatizacije.«).

Profesor Veljko Rus poudarja velik pomen pobude zaposlenih pri uspešnem delovanju gospodarstva v novi tehnokonomske paradigmi. Pri tem izhaja iz kritike dosedanjega samoupravnega režima in predlaga njegovo zamenjavo z industrijsko, ekonomsko ter sindikalno demokracijo. Prvo, ki se nanaša na soodločanje na delovnem mestu (delovna pobuda in vpliv na tehnologijo), bi morali okrepiti; drugo, ki zajema poslovne zadeve na ravni podjetja, bi morali omejiti na svetovalno funkcijo delavskih predstavnikov ter pravico veta pri odločanju o socialnih pravicah zaposlenih; tretjo, ki se nanaša na zaščito delavcev ter njihov vpliv na delovno okolje, pa bi morali usmeriti na sklepanje kolektivnih pogodb (s posredovanjem države) ter oblikovanje mreže sindikalnih zastopnikov. Po Veljku Rusu bi se morali vsi trije sistemi delavske demokracije dopolnjevati. Pri tem napoveduje, da se bodo zaradi naraščajoče profesionalnosti delovne sile vse bolj uveljavile stanovske organizacije. Predvideva, da se bodo te najprej pojavile v javnih zavodih, kjer je »profesionalna avtonomija strokovnjakov nujna, če hočemo njihovo dejavnost ohraniti na dostojni profesionalni ravni«. Veljko Rus pravi, da je pogažalska moč strokovnjakov večja kot pri manj izobraženih delavcih, ker imajo strokovnjaki v posesti intelektualni kapital.

Veljko Rus poudarja pomen, ki ga ima v novi tehnokonomske paradigmi socialna varnost in minimalni osebni dohodek. Za Miltonom Friedmanom ponavlja: »... če najbolj perečih socialnih problemov ne rešujemo sproti, prihaja do znane razvojne dinamike, ki jo označujejo 'stop-go' ciklusi.«. Pri tem Veljko Rus pravi, da mora slovenska država zagotavljati socialno varnost in socialno pravičnost, ne more pa zagotoviti socialne blaginje in socialne enakosti. »Z ustavno zagotovitvijo norm Evropske socialne listine bi postala Slovenija ne samo socialna država, ampak tudi liberalna država, saj so socialne pravice tiste, ki preprečujejo, da bi bili državljani pri uresničevanju socialnih programov odvisni od političnih strank ali pa državne birokracije.« Veljko Rus predlaga: finančno pomoč, zagotovljeno z osnovnim državljskim dohodkom, program aktivne politike zaposlovanja

(zlasti izobraževalni programi), kolektivno dogovarjanje in tripartitne organe upravljanja, minimalne standarde v zdravstvu, izobraževanju in otroškem varstvu ter pospeševanje trga storitev in zavarovalništva.

Za učinkovito prilagoditev Slovenije sodobnim družbenim in gospodarskim tokovom so potrebne tudi precejšnje spremembe v našem šolstvu. Veljko Rus predlaga takšne spremembe, ki naj bi naredile naše šole čim bolj raznovrstne in kar se da povečale pobudo ter ustvarjalnost učencev in učiteljev. Zato Veljko Rus predlaga privatizacijo slovenskih šol, saj izobraževalna dejavnost 'ni naravni monopol, ni vezana na ekonomijo obsega, ni obremenjena s problemom »zastojkarjev« in ne kopiči negativnih eksternalitet«. Takšne zasebne institucije bi lahko država financirala z vavčerji, ki bi jih dobili starši za šolanje svojih otrok. Pogoji, da bi tak sistem deloval, so: »več med seboj tekmujočih izvajalcev, obveščenost uporabnikov o ceni, stroških in kakovosti storitev, možnost enostavne meritve kakovosti, sorazmerna cenenost storitev, dejstvo, da jih uporabniki potrebujejo relativno pogosto...«. Privatizacija šolstva sicer odpravlja standardiziranost te dejavnosti, vendar pa odpira nove probleme. V tej zvezi država ne bi smela financirati niti dati licence šoli, ki nastaja z etičnim, verskim ali kakršnim koli drugim razlikovanjem. Profesor Veljko Rus konča poglavje o šolstvu z »rektorskim programom«, v katerem pravi, da bi morali ravnotežje med samostojnostjo in odgovornostjo univerze uresničevati z oblikovanjem univerze kot javnega zavoda, s sistemom financiranja, kot ga predvideva predlog zakona o raziskovalni dejavnosti, in s politično nevtralnostjo univerze. »Revitalizacija univerze naj temelji na aktiviranju razpoložljivih zmogljivosti, na samoiniciativi, na podpiranju inovacij, ne pa na nasilnem odstranjevanju preživelega.«

Poleg teoretično relevantnih zaključkov in definiranih problemov za ekonomsko teorijo gospodarske rasti bo bralec v knjigi Veljka Rusa Med antikomunizmom in postsocializmom odkril tudi skrbno razčlenjen splet vzrokov, zaradi katerih je Slovenija v slabih dveh letih po prvih demokratičnih volitvah zabredla v še globljo gospodarsko in družbeno krizo kot prej in zaradi katerih imamo tolikšne probleme pri prilaganju našega institucionalnega okvirja sodobni tehnno-ekonomski paradigmi.